

<https://doi.org/10.15407/sofs2020.04.130>
УДК 069.0:303.4(477.54)

І.Д. ДЯЧУК, кандидат філософських наук, доцент, директор,
Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова,
вул. Дмитрівська, 5, Житомир, 10008, Україна;
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»,
бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6325-4241>
e-mail: dyachukid21@gmail.com

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ КОСМОНАВТИКИ ім. С.П. КОРОЛЬОВА

Метою статті є узагальнення маловідомих широкій громадськості фактів, які стали визначальними для становлення музею, зокрема щодо ролі провідних учених та інституцій НАН України у формуванні національної фондової колекції, організації системних наукових досліджень та підтримці міжнародного співробітництва в сфері популяризації космічної науки і технологій.

Джерельною базою дослідження є матеріали фондів Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова, Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного, Центрального державного науково-технічного архіву України, Державного архіву Житомирської області, наукові публікації та доповіді. Методологію дослідження складають загальноісторичні методи наукового дослідження: історико-генетичний, історико-порівняльний та історико-системний. Також застосовано принципи хронологічного аналізу та соціального підходу.

Розглянуто етапи створення фондів музею. Перший етап: утворення меморіального фонду, що містив особисті речі академіка С.П. Корольова. Другий етап: формування технічної складової колекції, представлені макетами перших космічних апаратів та аутентичними зразками космічного спорядження. Третій етап: передача у фонди технологічних зразків великогабаритної космічної техніки та приладів. Четвертий етап: формування гуманітарної складової в колекції, що відобразилась у комплектуванні фондів предметами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, філософським творами представ-

Цитування: Дячук І.Д. До історії створення та розвитку Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова. *Наука та Наукознавство*. 2020. № 4 (110). С. 130—148. <https://doi.org/10.15407/sofs2020.04.130>

ників космізму, аудіо та відеоматеріалами культурологічної тематики. П'ятий етап: процес наповнення національної колекції з космонавтики матеріалами з історії міжнародного співробітництва в космічній сфері.

Висвітлено процес формування науково-технічної складової колекції музею, зокрема в умовах секретності в період до 1991 року, визначено особливості наукової концепції музею та відображення концептуальних ідей засобами музейної експозиції. Проаналізовано здобутки музею у сфері міжнародних відносин, показано співпрацю з музейним комітетом Міжнародної астронавтичної федерації на основі впровадження принципів «відкритої науки», популяризації знань через форми музейної роботи. Визначено роль музею у партнерській діяльності в рамках регіонального космічного кластера «Полісся», який об'єднав науковців, освітян, музейників та представників бізнесу. Доведено, що досвід та позитивні результати співробітництва з інституціями НАН України зумовили сучасну стратегію розвитку музею, ґрунтовану на взаємодії та проведенні спільних наукових і культурно-освітніх проєктів міждисциплінарного характеру, що потребує експертної оцінки фахівців у різних наукових напрямках.

Ключові слова: Головний Конструктор, Національна академія наук України, музей космонавтики, музейна концепція, музейний розвиток, музейні фонди, Міжнародна федерація астронавтики, міжнародне співробітництво, популяризація науки.

Вступ. 8 вересня 2020 р. увійшло до історії розвитку ракетно-космічної діяльності в Україні як дата народження Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова. В цей день у космічній державі Указом Президента України № 380/2020 провідному музею космонавтики було надано статус національного. В Указі відзначено міжнародне та загальнодержавне визнання музею, його роль як провідного культурно-освітнього та науково-дослідного закладу, який займається дослідженням, збереженням і популяризацією музейних колекцій на тему космонавтики.

Надання національного статусу музею значною мірою стало результатом багаторічного партнерства, взаєморозуміння та сконцентрованості на спільних цілях колективу музею, провідних учених Національної академії наук України, міжнародних партнерів у сфері популяризації космічної науки і техніки.

Україна — батьківщина основоположника практичної космонавтики академіка Сергія Корольова, держава, яка у недалекому минулому мала третій за масштабами космічний потенціал у світі. Залишаючись осередком значного науково-технічного потенціалу, Україна отримала національний музей космонавтики майже через 30 років після набуття незалежності. Чому так відбулося, як досягався успіх, яких зусиль було докладено для досягнення мети, які етапи потрібно було пройти для отримання результату — відповіді на ці питання визначають актуальність цього дослідження, адже вони розкривають процес усвідомлення значення культури, широких комунікацій між музеями та науковцями, міжкультурного діалогу в процесі популяризації досягнень космонавтики та формування соціального статусу космічної діяльності в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема популяризації космонавтики в Україні є надзвичайно актуальною у зв'язку зі зниженням соціального

статусу космічної діяльності у суспільстві, відтоком молоді з ракетно-космічної галузі, падінням попиту на відповідні спеціальності у вищих навчальних закладах, недостатньою інформованістю широких кіл суспільства про наукове та прикладне значення космічних технологій. Підвищення престижу космічної діяльності визначено одним з очікуваних результатів Стратегії космічної діяльності України на період до 2022 року [1, с. 8]. Інтеграція в європейські та світові проекти у сфері космосу і космічних технологій, сприяння реалізації відповідних міжнародних і національних науково-освітніх, технологічних та культурних проектів визначені одними з головних завдань концепції регіонального інноваційного космічного кластера «Полісся» [2].

Окремі публікації в сфері історії науки і техніки присвячені історичним аспектам створення та розвитку музеїв космічного профілю в Україні [3–7].

Науковими співробітниками Національного музею космонавтики імені С.П. Корольова у взаємодії з ученими Національної академії наук (НАН) України розробляються науково обґрунтовані пропозиції щодо організації діяльності в сфері дослідження гуманітарних і соціальних аспектів космічної діяльності, їх візуалізації та демонстрації із застосуванням сучасних підходів і комунікаційних технологій. Окремі результати досліджень обговорювались на засіданнях Музейного комітету Міжнародної федерації астронавтики (IAF) [8] та у зарубіжних публікаціях [9, 10]. Музейна проблематика у розрізі популяризації космічної науки і техніки увійшла до тематики досліджень у рамках Угоди про співробітництво, укладеної між Інститутом досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України та ДКБ «Південне». Водночас вказана проблема потребує більш ґрунтовного вивчення та удосконалення, систематизації та виділення окремих тем для наукових досліджень.

Метою статті є узагальнення маловідомих фактів, які стали визначальними для становлення музею, зокрема щодо ролі провідних учених та інституцій НАН України у формуванні національної фондової колекції, організації системних наукових досліджень і підтримці міжнародного співробітництва в сфері популяризації космічної науки і технологій.

Виклад основного матеріалу. Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова є провідним науково-дослідним і культурно-освітнім музейним закладом в Україні, який зберігає, досліджує та примножує пам'ятки історії, матеріальної та духовної культури, пов'язані з космонавтикою та внеском України в її розвиток. Позиціонування музею у світовому культурному просторі обумовлено місцем України у світовому космічному співтоваристві, багаторічною історією космічних досліджень та унікальних технологій, розроблених видатними українськими вченими й конструкторами. Особливим фактором розвитку музею як загальноукраїнського бренду є те, що він розташований на батьківщині основоположника практичної космонавтики, вченого зі світовим ім'ям, академіка Сергія Корольова.

Музей засновано у 1970 році в м. Житомирі. В наш час музейний територіальний комплекс складають експозиційні відділи: меморіальний будинок-музей С.П. Корольова, експериментальна експозиція «Космос», а також зовнішня експозиція ракет. З часу заснування до музею завітали понад 3 млн відвідувачів. Щорічна відвідуваність складає понад 150 тис. осіб. Обсяг національної колекції з космонавтики перевищує 25 тис. од. зберігання, більше половини з них віднесено до Державної частини Музейного фонду України.

За 50 років діяльності музей здобув багатогранний досвід сучасних практик музейної діяльності та заявив про себе на міжнародному рівні. Впроваджуючи принципи інтерактивності музейного простору, «відкритої науки», міжнародного культурного співробітництва, музей перетворився на один з унікальних музейних закладів України. У становленні та розвитку музею значна роль належить НАН України, співпраця з якою забезпечила поетапне становлення музею як провідного у профільній групі та формування національної колекції з космонавтики.

Перший етап в історії розвитку музею пов'язаний з дослідженням життєвого шляху та наукової біографії академіка С.П. Корольова. Сфера діяльності вченого складала державну таємницю. Ім'я Головного Конструктора стало відомим лише у січні 1966 року, коли він раптово пішов із життя. У некролозі вперше позначалося, що народився С.П. Корольов у м. Житомирі. Відтоді Житомирщина здобула славу батьківщини основоположника практичної космонавтики, а музей став осередком космічної історії та центром популяризації космічних досліджень і технологій.

Кінець 60-х і початок 70-х років минулого століття — це час величезного інтересу до особистості Сергія Павловича Корольова, космонавтики і всього, що з нею пов'язано. Академік Борис Євгенович Патон, у той час Президент Академії наук (АН) УРСР, був серед невеликої групи вчених, які особисто знали Головного Конструктора. Між ними швидко склалися дружні відносини, які зміцнювалися спільними інтересами, необхідністю вирішення проблеми зварювання в умовах космічного середовища. Вперше С.П. Корольов цю задачу поставив у 1964 році. Головний Конструктор передбачав, що така технологія буде необхідною в довготривалих космічних польотах у близькому майбутньому при обслуговуванні космічних кораблів та орбітальних станцій, і доручив її розробку академіку Б.Є. Патону.

У 1966 році, усвідомлюючи велич постаті Головного Конструктора в історії світової космонавтики, академік Б.Є. Патон активно долучився до увічнення пам'яті академіка С.П. Корольова в Україні. Він висловився щодо необхідності створення музею в Житомирі, в місті, де народився Головний Конструктор. Ідея отримала реальні перспективи, коли місцеві краєзнавці-ентузіасти разом зі співробітниками Житомирського обласного краєзнавчого музею встановили точну адресу, за якою у Житомирі проживала родина Корольових, знайшли документи, які свідчили про народження 30 грудня 1906 р. (за старим стилем) в родині сина Сергія. Через щасливі обставини

будинок зберігся майже без істотних змін, хоча і потребував капітального ремонту. Вже 5 квітня 1966 р. виконком Житомирської міської ради ухвалив рішення про встановлення меморіальної дошки на будинку по вулиці Леваневського 5, де народився видатний вчений [11]. 12 квітня 1966 р. в День авіації та космонавтики меморіальну дошку було урочисто відкрито.

У 1967 р. від матері С.П. Корольова Марії Миколаївни Баланіної до Житомирського обласного краєзнавчого музею надійшли унікальні фото періоду дитинства та юнацтва Сергія Корольова, а також його особисті речі — ремінь від льотної куртки та льотні окуляри. У цьому ж році Олександр Миколайович Лазаренко — двоюрідний брат матері вченого — передав музею фотокопію першого «автографа» п'ятирічного Сергійка, а також чорнильницю та свічки, які у юнацтві зробив з гільз власноруч Сергій Корольов. Допомогала у збиранні матеріалів для експозиції і вдова С.П. Корольова Ніна Іванівна. Вона передала до Житомира особисті речі та копії документів С.П. Корольова, глобус Місяця, подарований С.П. Корольову Академією наук НДР¹, книги з особистої бібліотеки вченого, а також червону пов'язку, яка була на рукаві С.П. Корольова в день старту Юрія Гагаріна, з автографом Головного Конструктора і датою — 12 квітня 1961 р. Так почала формуватися меморіальна частина колекції музею.

Створення музею підтримали видатні вчені — соратники С.П. Корольова, серед яких були Президент АН СРСР М.В. Келдиш, академік АН СРСР В.П. Мішин, який очолив конструкторське бюро С.П. Корольова після його смерті, академік АН УРСР та академік АН СРСР В.П. Глушко, розробник перших рідинних космічних двигунів. Їхні спогади були корисними для відтворення окремих сторінок наукової біографії С.П. Корольова, розуміння сутності та значення технічних розробок вченого та висвітлення заснованих ним напрямків космонавтики. В період створення першої експозиції музею до Житомира неодноразово приїжджав Президент АН УРСР академік Б.Є. Патон, який цікавився ходом робіт, надавав допомогу у встановленні зв'язків зі співробітниками корольовського особливого конструкторського бюро — ОКБ-1 та Науково-виробничого об'єднання (НВО) «Звезда». За наданими співробітниками корольовського ОКБ-1 кресленнями провідними підприємствами Житомира — заводами «Електровимірювач» і «Промавтоматика» — було виготовлено макети першого штучного супутника Землі, стиковки космічних кораблів «Союз-4» та «Союз-5», автоматичної станції «Луна-9», ракети-носія «Восток» і крилатої ракети 212 конструкції С.П. Корольова, моделі космічних станцій «Луна-1», «Луна-3», космічного корабля «Восток», які предметно доповнили документальну експозицію.

НВО «Звезда» передало музею космічне крісло «Казбек» з манекеном — «Іваном Івановичем», як його називали космонавти. Він використовувався на безпілотному кораблі «Восток» для підготовки першого польоту лю-

¹ Німецької Демократичної Республіки.

дини у Космос. Це був перший реальний зразок космічної техніки, з якого почала формуватися технічна частина колекції музею.

Перші публікації про Сергія Павловича Корольова, про його юність і перші конструкторські проекти поклали початок бібліографічній колекції музею і стали в нагоді при підготовці першого тексту екскурсії.

У 1968 р. разом з академіком Б.Є. Патонем вперше до Житомира приїхала дочка С.П. Корольова Наталія Сергіївна. На зустрічі з керівництвом області та міста обговорювалося питання про створення першої музейної експозиції в будинку, де народився С.П. Корольов, про можливість передачі до фондів майбутнього музею матеріалів, що допоможуть відтворити в експозиції наукову біографію вченого. Вже у вересні 1969 року вийшла спільна постанова бюро Житомирського міського Комуністичної партії України та міськвиконкому про створення у Житомирі меморіального музею академіка С.П. Корольова [12].

Напередодні відкриття музею, у липні 1970 року, в Житомирі за підтримки Президії АН УРСР було організовано Дні науки, метою яких була популяризація науки, технологій, зокрема досягнень космонавтики, і можливостей їх прикладного використання. В події взяли участь провідні вчені — директор Київського інституту народного господарства ім. Д.С. Коротченка член-кореспондент АН УРСР О.С. Короїд, заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, завідувач відділу електронно-променевої технології, член-кореспондент АН УРСР Б.О. Мовчан, завідувач відділу Інституту кібернетики АН УРСР, доктор фізико-математичних наук В.В. Іванов. Вони зустрічалися з колективами провідних підприємств Житомира, розповідаючи про сучасні тенденції розвитку науки і технологій. М.Ф. Шуба, завідувач відділом Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР, доктор медичних наук зустрівся з лікарями міста. На зустрічі в актовому залі Житомирського педагогічного інституту ім. Івана Франка виступили директор Українського науково-дослідного і конструкторсько-технологічного інституту синтетичних надтвердих матеріалів та інструменту Держплану УРСР В.М. Бакуль, директор Інституту філософії АН УРСР, член-кореспондент АН УРСР В.І. Шинкарук. Активно обговорювалася тема про соціальні наслідки науково-технічного прогресу, про відповідальність

Б.Є. Патон і Н.С. Корольова біля меморіальної дошки на будинку, де народився С.П. Корольов. Житомир, 1968 р.

ученого, про прорив у Космос, який охопив усі сфери суспільного життя [13]. На згадку про зустріч від земляків Головного Конструктора та керівництва області вченим було подаровано вазу, вироблену на Коростенському фарфоровому заводі, з фотографією Сергія Павловича Корольова. Вона і сьогодні зберігається в Президії НАН України. Така ж ваза, передана в дар музею, стала пам'яткою багаторічної дружби та співпраці музейників і академічних вчених.

1 серпня 1970 року біля музею відбувся урочистий мітинг, на якому виступила М.М. Баланіна — мати С.П. Корольова, завідувач Калужського будинку-музею К.Е. Ціолковського, О.В. Костін — онук К.Е. Ціолковського, представники АН СРСР та Павільйону «Космос» на ВДНГ². Було зачитано вітальні телеграми від міністра культури СРСР К.О. Фурцевої та соратників С.П. Корольова — академіка В.П. Мішина, професора М.К. Тихонравова, генерал-полковника авіації М.П. Каманіна і льотчика-космонавта Г.Т. Берегового. Від АН УРСР виступив директор Українського науково-дослідного і конструкторсько-технологічного інституту синтетичних надтвердих матеріалів В.М. Бакуль. В своїй промові він сказав: «Для нас, учених, Сергій Павлович — вічний приклад для наслідування. Йому пощастило поєднувати майже неможливе — титанічну науково-дослідницьку роботу з не меншого розмаху організаторською роботою. Космонавтику слушно вважають синтезом усіх наук. Який же винятковий талант був потрібен, щоб оволодівши цілим циклом наук, підняти людину у Космос!» [14].

Урочисте відкриття музею було приурочене до проведення у Житомирі великого авіаційно-ракетного свята — Третіх Всесоюзних змагань ракетомоделістів на призи ім. С.П. Корольова та космонавтів — Юрія Гагаріна і Володимира Комарова. Перехідний приз ім. С.П. Корольова отримувала команда з найкращими результатами в експериментальному моделюванні ракет. На Житомирському аеродромі вперше відбувся одночасний старт 100 одноступеневих моделей ракет «Восток», «Восход» і «Союз». Перед учасниками змагань виступила дочка С.П. Корольова Наталія Сергіївна, провідні вчені та конструктори, було зачитано привітальний лист від льотчиків-космонавтів Г. Берегового, А. Ніколаєва, О. Леонова, Б. Волинова, В. Биковського, В. Севастьянова. Через 47 років, у 2017 році, на відзнаку 110-річчя з дня народження С.П. Корольова Житомирський аеропорт отримав почесне право носити ім'я видатного земляка. В цей пам'ятний день у Житомирі працювала велика група журналістів республіканських та всесоюзних газет і журналів, радіо і телебачення, студій кінохроніки з метою висвітлення відкриття музею в спеціальних матеріалах і програмах, документальних фільмах. Фотоматеріали і кінохроніку було передано до фондів музею Центральним державним кінофотофоноархівом України імені Г.С. Пшеничного, директором Центрального державного науково-технічного архіву України

² Виставці досягнень народного господарства.

Маратом Балишевим, житомир'янами-краєзнавцями Андрієм Лактіоновим і Сергієм Бовкуном. Ця візуалізована історія стала спеціальною частиною фондів музею.

За перші роки роботи Меморіальний будинок-музей С.П. Корольова прийняв десятки тисяч відвідувачів. Популярність музею стрімко зростала і стало зрозумілим, що музей має розширяться. Керівництвом області та міста було вирішено віддати музею весь будинок для побудови розширеної експозиції. Вже у 1974 р. був готовий тематико-експозиційний план, проте явно не вистачало речових експонатів. Здобувати їх було дуже непросто, оскільки без спеціальних допусків у той час неможливо було навіть відвідати космічні підприємства. Звернення президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона до Президії АН СРСР сприяли надходженню до фондів унікальних зразків космічної техніки і спорядження — наземного аварійного запасу космонавтів (НАЗ), космічної їжі та засобів гігієни, першої ракети на гібридному паливі ПРД-09, ракетного спектрографа і магнітометра. Цінним подарунком до відкриття нової експозиції став скафандр льотчика-космонавта Ю.П. Артюхіна, який той використовував у липні 1974 р. у космічному польоті разом із льотчиком-космонавтом П.Р. Поповичем на кораблі «Союз-14» та орбітальній станції «Салют-3». До фондів музею через Президію АН УРСР було передано документи для відтворення в експозиції останнього десятиріччя життя Головного Конструктора, яке збіглось у часі із зародженням основних напрямів космонавтики і створенням базових підприємств. Це допомогло співробітникам музею сформувати наукову біографію вченого, незважаючи на жорстко обмежений доступ до інформації, пов'язаної з ракетно-космічною галуззю.

Оновлену експозицію було відкрито на честь 70-річчя з дня народження С.П. Корольова — у січні 1977 р. Нова експозиція розкривала особистість С.П. Корольова, риси його характеру, які допомогли конструктору подолати суворі випробування долі та прийти до успіху. В 70—80-х роках минулого століття професія космонавта була найпрестижнішою, і приїзд до музею почесних гостей — льотчиків-космонавтів, завжди викликав значний інтерес у суспільстві. Космонавти охоче зустрічалися з молоддю, розповідали про особливості роботи на орбіті, передавали до колекції музею космічні раритети. В книгах почесних гостей музею залишили відгуки льотчиків-космонавтів: Г. Титов, Є. Хрунов, В. Горбатко, П. Попович, Б. Волинов, В. Биковський, Г. Шонін, М. Рукавішніков, В. Джанібєков, Г. Гречко, В. Севастьянов та ін. В умовах браку спеціальних видань і повної інформації кожний приїзд почесних гостей — учасників космічних польотів — використовувався для оновлення експозиції та уточнення тексту екскурсій і лекцій.

30 серпня 1979 року музей відвідав голова Комітету міжнародної виставкової діяльності при Президії АН СРСР, член-кореспондент АН СРСР Андрій Петрович Капиця. Він відзначив високий науковий рівень експозиції та сприяв встановленню міцних зв'язків музею з Комітетом. Згодом,

разом із академіком Б.Є. Патеном, А.П. Капиця взяв участь в організації доставки морськими контейнерами до Житомира унікальних зразків космічної техніки.

Доленосним став візит до музею на початку 80-х років Ніни Семенівни Кірдоди — члена бюро Федерації космонавтики СРСР, заслуженого будівельника Байконуру (нині — Першого віце-президента Асоціації музеїв космонавтики). У 1985 році в газеті «Правда України» з'явилася її стаття під заголовком «Потрібен музей космонавтики», в якій вона писала про внесок учених України у космічні дослідження та наголошувала на необхідності створення національного музею космонавтики, місцем розташування якого міг би стати Житомир — батьківщина Головного Конструктора [15]. Зі змістом статті особисто ознайомився перший секретар ЦК Компартії України Володимир Щербицький і доручив опрацювати питання Володимир Горбуліну, тоді — завідувачу сектором ракетно-космічної та авіаційної техніки (наразі В.П. Горбулін — перший Віце-президент НАН України, академік НАН України). Володимир Павлович брав активну участь в організації та координації робіт за всіма програмами створення космічної та авіаційної техніки в Україні, усвідомлював внесок України у розвиток світових космічних ракетних технологій, розумів значення соціального статусу космонавтики. Він прийняв рішення про створення національного музею космонавтики в Житомирі й активно долучився до роботи над поповненням колекції. Без підтримки ним прямих контактів з керівниками провідних космічних підприємств і організаційного забезпечення передача музею великогабаритної космічної техніки була б неможливою. За сприяння В.П. Горбуліна музей встановив зв'язки з Південним машинобудівним заводом ім. О.М. Макарова, і в 1989 р. музею було передано технологічний зразок штучного супутника Землі «Ореол-3». Завдяки контактам В.П. Горбуліна з АН СРСР, з Московського інституту геохімії та аналітичної хімії імені академіка В.І. Вернадського до музею було передано 9 міліграмів місячного ґрунту, підтверженого сертифікатом автентичності. Зразки місячного ґрунту було взято і доставлено на Землю космічними станціями «Луна-16, -20, -24», які були оснащені ґрунтозабірними пристроями, керованими із Землі.

У січні 1987 р. в Житомирі проходили Всесоюзні Корольовські читання, присвячені 80-річчю з дня народження С.П. Корольова. Серед почесних гостей були дочка С.П. Корольова Н.С. Корольова, академік АН СРСР Б.В. Раушенбах, генеральний директор Роскосмосу В.Г. Пермінов, провідний конструктор космічного корабля «Восток» О.Г. Івановський, льотчик-космонавт СРСР В.І. Севастьянов, керівники НВО «Енергія», відомі письменники та журналісти. Учасники Корольовських читань звернулися до голови Федерації космонавтики СРСР льотчика-космонавта М.М. Рукавішнікова з проханням підтримати музей космонавтики у Житомирі та сприяти наданню йому статусу самостійного. В березні 1987 року М.М. Рукавішніков

від імені космічного співтовариства звернувся з листом до керівництва Житомирської області з проханням надати музею статус самостійного. 24 липня 1987 року вийшла постанова Ради Міністрів УРСР «Про створення музею космонавтики імені С.П. Корольова в м. Житомирі» [16]. З набуттям самостійності музей отримав нові перспективи розвитку і міг претендувати на національний статус, на необхідності якого наголошувала космічна спільнота.

Фонди музею надалі активно поповнювалися. Протягом 1977—1987 років за сприяння президії АН СРСР, АН УРСР, НВО «Енергія», Державного музею космонавтики ім. К.Е. Ціолковського музею було передано серію великогабаритних макетів і зразків космічної техніки. Більшість із них була частиною перших радянських закордонних виставок у Великобританії (м. Лондон, 1979 р.) та Північній Кореї (м. Пхеньян, 1980 р.). Серед них — натурні макети спускного апарату космічного корабля «Восток», космічного корабля «Союз», орбітального відсіку космічного корабля «Союз», макети автоматичної міжпланетної станції «Венера-7», штучного супутника Землі «Интеркосмос-1», штучних супутників Землі «Електрон-1» та «Електрон-2», планетоходу «Луноход-2», профілактичний навантажувальний костюм «Пінгвін» з орбітальної станції «Мир», костюм водяного охолодження та ін.

З кінця 80-х років за сприяння В.П. Горбуліна почалося надходження до фондів музею зразків ракетної техніки. У 1987 році музей отримав ракету «Р-5В» конструкції С.П. Корольова з контейнером головного обтічника, де розташовувалися наукові прилади під час польоту. В цьому ж році військова частина 14243 передала двигун від ракети ЖРД-214 та відсік управління ракетносія «Космос», який було розроблено під керівництвом академіка М.К. Янгеля на початку 60-х років в особливому конструкторському бюро № 586 (нині — ДКБ «Південне» ім. М.К. Янгеля) в м. Дніпро на базі одноступеневої балістичної ракети Р-12. Саму ракету Р-12 музей отримав у 1989 р. в рамках реалізації міжнародного договору між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності.

У жовтні 1987 р. НВО «Енергія» передало музею низку великогабаритних експонатів: технологічний зразок космічного корабля «Союз», головний купол парашутної системи космічного корабля «Союз ТМ-3» (радянсько-сирійський екіпаж, 1987 р.). Ці унікальні предмети разом з іншими зразками космічної техніки та спорядження було доставлено літаками ІЛ-76 та АН-12 в березні 1988 року у військовий аеропорт Озерне близ Житомира. Цінний вантаж супроводжував Арвід Володимирович Палло, соратник С.П. Корольова, провідний конструктор орбітальних станцій «Салют-1», «Салют-2» та «Салют-6». Він здійснював технічний, конструкторський супровід монтажу великогабаритних зразків космічної техніки в експозиції. Під керівництвом А.В. Палло монтажники протягом тижня зібрали та змонтували космічний корабель «Союз», який став центральним експонатом нової експозиції. Пізніше, у липні 1989 року за допомогою А.В. Палло в му-

зейній експозиції було встановлено орбітальний відсік космічного корабля «Союз», спускний апарат космічного корабля «Восток» з парашутом.

Від конструкторів НВО ім. Лавочкина до музею надійшли технологічний зразок спускного апарату «Вега» та радіолокаційна антена бокового огляду автоматичної міжпланетної станції «Венера-15», у розробленні якої брали участь науковці та конструктори м. Харкова.

У січні 1987 року було здано в експлуатацію будівлю, де у найближчій перспективі мала відкритися нова експозиція «Космос». На жаль, через брак фінансування будівля будувалася як ангар для зберігання космічної техніки. Незважаючи на абсолютну непристосованість побудованого ангара для музейної експозиції, силами музейників і художників було створено експозицію на тему «Людина і Космос», основою якої стала ідея реалізації мрії Людини про космічне майбутнє, єдність мікро- і макрокосмосу. Головним науковим консультантом у створенні експозиції став льотчик-космонавт, генерал-майор авіації, Володимир Олександрович Джанібєков. Свій перший політ він здійснив у 1978 році на космічному кораблі «Союз-27», спускний апарат якого знаходиться в експозиції музею.

Філософська ідея експозиційного замислу, розроблена колективом наукових співробітників музею, потребувала особливого художнього рішення. На той час такий підхід до експозиції з космонавтики був настільки новаторським, що важко було знайти розуміння серед художників-експозиціонерів. Проте за реалізацію ідеї взявся талановитий митець, народний художник України Анатолій Васильович Гайдамака. Саме його бачення космічної теми надало експозиції особливого тандему кольорів, світла, музики та символів, які повертали глядача до філософії українського космізму. Найбільш вдалим рішеннями А.В. Гайдамаки було використання скляних півсфер в якості експозиційних вітрин, побудова музейної каси у вигляді кабіни космічного корабля, застосування дзеркальних стін, що візуально розсунули простір, прожекторів із вузьким променем світла, вітражів і ферм, які нагадували конструкції орбітальних станцій. Всі ці експозиційні прийоми у поєднанні зі звуками космічної музики та різнокольоровими акцентами в залі створювали ефект присутності в іншому вимірі, породжуючи відчуття причетності до таємниць Всесвіту та гармонії Космосу.

В подоланні музеєм труднощів економічної кризи та побудові експериментальної експозиції значною є заслуга Ольги Андріївни Копил — директорки музею з 1987 по 2011 рік. На її долю випало складне завдання загального керівництва створенням нової експозиції. Їй вдалося переконати керівників і відстояти незвичайну для тих часів концепцію музею, в якій поєдналася історія, техніка і філософія.

1.06.1991 р. відбулося урочисте відкриття експозиції «Космос». Оскільки підхід до створення експозиції був експериментальним, музейною спільнотою та вищим керівництвом культури було вирішено провести на базі музею першу Міжнародну науково-практичну конференцію «Людина і Космос»

Учасники Міжнародної конференції «Людина і Космос», Житомир, 1991 р. В центрі — Президент НАН України академік Б.Є. Патон та льотчик-космонавт О. Баландін

для обговорення результатів і перспектив розвитку майбутнього національного музею космонавтики в Україні. Пленарне засідання відкрив Президент АН УРСР академік Б.Є. Патон, який підкреслив значення співпраці вчених, конструкторів, музейників у спільній справі популяризації досягнень вітчизняної ракетно-космічної галузі, назвав музей потужним інструментом просвіти суспільства і популяризації науки: «У всьому цьому велика роль наших музеїв космонавтики, необхідний тісний плідний їх зв'язок з науково-дослідними інститутами, вузами, КБ і підприємствами». У книзі відгуків музею Борис Євгенович зазначив: «Прекрасний музей Сергія Павловича Корольова достойно представляє подвижницьке життя та діяльність великого вченого та Людини. Невтомні, цілком віддані своєму дітищу люди створили чудовий музей. Він має у найближчому майбутньому стати Республіканським музеєм космонавтики. Радує та задовольняє невтомний вимисел художників і наукових співробітників музею. Впевнений, що музей зробить величезний внесок у подальший розвиток духовної культури українського народу. Від усієї душі бажаю Вам значних успіхів та великого щастя», Б.Є. Патон, Президент АН України, 14.05.91 [17].

90-ті роки відзначились в музейній діяльності активізацією науково-дослідної роботи у напрямках історії космічної науки і техніки в Україні та філософії космізму. Поступово пом'якшувався режим секретності на підприємствах космічної галузі України, що розширяло можливості комплекту-

вання фондів. Вагому підтримку музею надавали інститути та установи НАН України, а також щойно утворене Національне космічне агентство України, яке очолив В.П. Горбулін. Він продовжував підтримувати музей і сприяв встановленню зв'язків музею з керівництвом НПО «Хартрон» та ДНВП³ «Комунар», Євпаторійським центром дальнього космічного зв'язку та ін.

Завдяки співпраці з Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки (ЦДПІН) ім. Г.М. Доброва НАН України в музеї розпочалися системні наукові дослідження з історії науки і техніки, філософії та соціально-економічних аспектів космічної діяльності в Україні. В рамках співробітництва відбувалися наукові дискусії, конференції, круглі столи, характерною ознакою яких стала міждисциплінарність і участь представників різних відомств та організацій різних форм власності. На базі музею за підтримки НАН України відбулися сім міжнародних науково-практичних конференцій «Людина і Космос», видано шість збірок матеріалів конференцій за редакцією завідувача відділу соціології та методології науки ЦДПІН ім. Г.М. Доброва НАН України, доктора філософських наук, професора В.І. Онопрієнка. Директор музею О.А. Копил захистила в 1998 році одну з перших в Україні кандидатських дисертацій, присвячених науково-конструкторській школі М.К. Янгеля (дослідження виконувалося в аспірантурі ЦДПІН ім. Г.М. Доброва НАН України під керівництвом доктора фізико-математичних наук, професора Ю.О. Храмова).

23 лютого 1999 року музей відвідав Президент України Леонід Данилович Кучма. Головним результатом візиту Президента України в музей стало ініціювання ним надання музею національного статусу і доручення щодо підготовки необхідних документів. Але складні умови кінця 90-х років, низький рівень фінансування культури, переконання певних провладних структур у тому, що місцеві бюджети зможуть краще утримувати музей, залишили музей у комунальній власності і, на жаль, визначили музею передостанню категорію групи оплати праці. На початку 2000-х років музей втратив частину матеріально-технічної бази, значно скоротився його штат, призупинилися міжнародні проекти. Проте, долаючи перешкоди, фінансові обмеження та регрес у галузі, музей обрав стратегію інтенсивного розвитку через удосконалення професійного рівня кадрів, розвиток міжнародного партнерства з метою освоєння передового досвіду провідних космічних музеїв світу, впровадження інтерактивних музейних методик, об'єднання музеїв космічного профілю в Україні.

За сприяння Генерального директора ДКБ «Південне», академіка НАН України О.В. Дегтярева у 2013 р. музей став членом Міжнародної астронавтичної федерації (IAF). Ця престижна міжнародна організація, заснована у 1951 р., наразі об'єднує 397 представників у 69 країнах світу. У 2014 році музей взяв участь в обговоренні ініційованої в IAF концепції «Об'єднання»,

³ Державного науково-виробничого підприємства.

Генеральний консул США в Україні Вільям Бистянські в експозиції «Космос». Житомир, 2016 р.

сутність якої полягала у встановленні партнерських відносин між більшістю членів, серед яких — космічні агентства країн світу, провідні космічні корпорації та підприємства, а також наукові товариства, організації в сфері освіти і культури, у т. ч. провідні університети, профільні громадські організації та музеї. Це сприяло створенню регіональних груп і об'єднало широку космічну спільноту. Центральне місце в концепції «Об'єднання» належить інтеграції всіх членів IAF, що сприяло створенню глобального «космічного клубу». Отже, участь у роботі комітету IAF, який відстежує і досліджує тенденції впливу космічної діяльності на суспільство, стала знаковою для музею і сприяла визначенню стратегії міжнародної співпраці з партнерами з різних країн світу.

Щороку музей бере участь у роботі Музейного комітету під час весняних зустрічей (Spring Meetings), публікує інформацію про визначні події своєї діяльності в інформаційному бюлетені IAF Newsletter, який виходить щоквартально і розсилається у майже 70 країн світу. Як член IAF, музей запрошується до участі у заходах Міжнародного астронавтичного конгресу. З 2015 року музей має повноваження Національного координатора Всесвітнього тижня космосу України. За останні роки музей розвинув стратегічні культурні відносини із музеями, науковими та культурними установами Білорусі, Литви, Латвії, США, Франції, Китаю, Польщі, став номінантом Міжнародного музейного конкурсу слов'янських культур «ZHIVA AWARD».

На сучасному етапі розвитку музею особливої актуальності набувають міждисциплінарні дослідження в музейній площині. Дуже важливе значення має підготовка музейних науковців через аспірантуру та докторантуру Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки

ім. Г.М. Доброва НАН України. В партнерстві з науковцями — співробітниками музею проводяться дослідження в сфері історії науки і техніки, міжкультурних комунікацій, популяризації науки і технологій у сучасному суспільстві, візуалізації наукових результатів через сучасні інформаційні технології. В музеї проводяться дослідження відповідно до Перспективного плану спільної науково-дослідної діяльності ДП «КБ «Південне» і наукових установ НАН України на 2018—2022 роки [18].

Музей став одним із засновників регіонального інноваційно-космічного кластера «Полісся», який відкриває значні можливості нових ефективних форм організаційної взаємодії між наукою, освітою, бізнесом, місцевим самоврядуванням і культурою на базі використання космічних технологій та популяризації космічної науки. За підтримки учасників кластера в Житомирі проведено Національний форум «Корольов. Космос. Житомир», організовано дискусійну платформу «Міжвідомча взаємодія з питань провадження космічної діяльності в Україні». Музей активно співпрацює з відділенням механіки Президії НАН України, Головною астрономічною обсерваторією НАН України, Інститутом космічних досліджень НАН України і Державного космічного агентства України, Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Інститутом електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України, Інститутом проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України, Центром пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії культури.

З метою привернення уваги творчої молоді до вивчення космосу, залучення її до космічних досліджень, популяризації в суспільстві знань про космос і космічні технології та можливості їх практичного застосування у різних сферах життєдіяльності суспільства проводяться семінари, конкурси, творчі акції, майстер-класи. За програмою «Відкрита наука» постійними партнерами музею впродовж останніх років стали відомі вчені НАН України: академік НАН України Я.С. Яцків, академік НАН України Л.М. Лобанов, академік НАН України Є.Л. Кордюм.

Висновки. У становленні та розвитку Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова визначаються окремі етапи, пов'язані з формуванням національної колекції з космонавтики. Перший етап: утворення меморіального фонду, що містив особисті речі академіка С.П. Корольова, вперше розсекречено документальні матеріали, про діяльність вченого та його соратників. Другий етап: формування технічної складової колекції, представлені макетами перших космічних апаратів, виконаними за розсекреченими кресленнями та аутентичними зразками космічного спорядження. Третій етап: передача у фонди технологічних зразків великогабаритної космічної техніки та приладів, що сприяло початку досліджень з історії космічної науки і техніки в Україні під керівництвом учених з інститутів та установ НАН України. Четвертий етап: формування гуманітарної складової в колекції, що відобразилась у комплектуванні фондів предметами образотворчого та

декоративно-прикладного мистецтва, філософським творами представників космізму, аудіо та відеоматеріалами культурологічної тематики. П'ятий етап: процес наповнення національної колекції з космонавтики матеріалами з історії міжнародного співробітництва в космічній сфері.

Велике значення для становлення Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова в контексті формування національної колекції, організації системних наукових досліджень та підтримки міжнародного співробітництва в сфері популяризації космічної науки і технологій мало партнерство музею з провідними вченими та інституціями НАН України, зокрема особиста підтримка Президента НАН України академіка Б.Є. Патона. Досвід і позитивні результати співробітництва з інституціями НАН України визначили сучасну стратегію розвитку музею, яка ґрунтується на взаємодії та проведенні спільних наукових і культурно-освітніх проєктів у сфері міждисциплінарних досліджень, що потребує експертної оцінки фахівців у різних наукових напрямках.

Входження Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова до складу регіонального космічного інноваційного кластера «Полісся», спрямованого на створення регіональної системи інформаційного забезпечення і моніторингу для нової моделі управління регіоном на платформі сучасних космічних і геоінформаційних систем, є першим досвідом міжвідомчого партнерства і сприятиме збереженню історико-культурної спадщини, створенню привабливого туристичного продукту в космічній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія космічної діяльності України на період до 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN047449> (дата доступу: 12.04.2020).
2. Концепція створення регіонального інноваційно-космічного кластера «Полісся» // Додаток до рішення Житомирської обласної ради від 12.11.2019 № 1708. URL: <https://zt.gov.ua/> (дата доступу: 21.04.2020).
3. Болтенко О.С. До 25-річчя Музею історії космонавтики. *Київський політехнік*. 2016. № 17. С. 145.
4. Вовкодав С.М. До питання історії створення Музею космосу в м. Переяслав-Хмельницькому. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії*: матер. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (Переяслав-Хмельницький, 29—30 квітня 2014 р.). П.-Хм., 2014. С. 35—38.
5. Горелова С.А. Достижения космической отрасли Украины в музеях харьковских предприятий. *Вісник НТУ «ХПІ»*: зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХПІ». 2009. № 29. С. 26—36.
6. Лосинская С.В. Музеи авиации и космонавтики в Украине на современном этапе. *Научные ведомости*. 2013. № 8(151). Вып. 26. С. 68—73.
7. Шербакова Н.М., Місяць Н.К. Особливості формування колекції меморіального фонду музею космонавтики імені С.П. Корольова. *Всеукраїнський музейний форум*: матер. наук.-практ. конф. (Переяслав-Хмельницький, 3—5 липня 2017 р.). П.-Хм., 2017. С. 355—359.
8. Дячук І.Д. Міжнародна рада космічних музеїв: завдання та перспективи. *Всеукраїнський музейний форум*: матер. наук.-практ. конф., (Переяслав-Хмельницький, 3—5 липня 2017 р.) П.-Хм., 2017. С. 131—133.

9. Dyachuk I.D. Museum of a realized dream. Proceedings from: *RUIMTEVAART*. 2016. No 4. P. 36—45.
10. Zosimovich O. Space technology museum objects of the exhibition in Korolev Space Museum (Zhytomyr, Ukraine) as historical sources. *Web of Scholar*. 2018. No 3(21). P. 32—35.
11. Постанова виконкому Житомирської Миської Ради депутатів трудящих № 252 від 5 квітня 1966 р. «Про увічнення пам'яті академіка С.П. Корольова». Державний архів Житомирської області. Ф. 280. Оп. 5. Спр. 664. Арк. 241.
12. Постанова бюро міського комітету КП України та виконкому Миської Ради депутатів трудящих № 28 від 18.09.1969 р. «Про створення в Житомирі меморіального музею Двічі Героя Соціалістичної Праці Академіка Корольова С.П.». Державний архів Житомирської області. Ф. 280. Оп. 5. Спр. 800. Арк. 288.
13. Пасько А. Виступають столичні вчені. *Радянська Житомирщина*. 3 липня, 1970 р.
14. Кізуб К. Щира данина великому землякові. *Радянська Житомирщина*. 2 серпня, 1970 р.
15. Кирдода Н.С. Нужен музей космонавтики. *Правда Украины*. 7 июня, 1985 г.
16. Про створення Житомирського музею космонавтики імені С.П. Корольова. Витяг з Наказу № 193 від 04.11.87 р. Управління культури Виконавчого комітету Житомирської обласної ради народних депутатів. Державний архів Житомирської області. Ф. 3448. Оп. 1. Спр. 1381. Арк. 109.
17. Книга відгуків Житомирського музею космонавтики ім. С.П. Корольова. 1989—2000 рр. Україна, м. Житомир. Фонди Національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова, КП-2033/II Д-212.
18. Перспективний план спільної науково-дослідної діяльності ДП «КБ «Південне» і наукових установ НАН України на 2018—2022 роки. Наука для космічної промисловості. *Інформаційний бюлетень Координаційної ради з організації спільних робіт ДП «КБ «Південне» і наукових установ НАН України*. 2017. № 1—2. С. 66—82.

Одержано 17.09.2020

REFERENCES

1. The strategy for the space activities in Ukraine for the period till 2022. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/FN047449> [in Ukrainian] (last accessed: 12.04.2020).
2. The concept of creating a regional innovation and space cluster “Polissya” // Annex to the decision of the Zhytomyr Regional Council from 12.11. 2019 No 1708. Retrieved from <https://zt.gov.ua/> [in Ukrainian] (last accessed: 12.04.2020).
3. Boltenko, O.S. (2016). The 25th Anniversary of the Museum of Astronautics History. *Kiev Polytechnic*, 17, 145 [in Ukrainian].
4. Vovkodav, S.M. (2014). The history of creating a space museum in Pereiaslav-Khmelnytsky. Proceedings from: *1st International Scientific and Practical Internet Conference “Challenges and Prospects for the Development of Science at the Beginning of the Third Millennium in Europe and Asia”*. (pp. 35—38) Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].
5. Horelova, S.A. (2009). Achievements of the space industry of Ukraine in museums of Kharkov enterprises. *Bulletin of the National Technical University “Kharkiv Politechnic Institute”*. Kharkiv: NTU “KhPI”, 29, 26—36 [in Russian].
6. Losinskaya, S.V. (2013). Aircraft and aerospace museums in Ukraine today. *Scientific Sheets*, 8(151), issue 26, 68—73 [in Russian].
7. Shcherbakova, N.M., Mesyac, N.K. (2017). Specifics of formation of the collection of the memorial fund of the Museum of Cosmonautics named after S.P. Korolev. Proceedings from: *Scientific and practical conference “All-Ukrainian Museum Forum”* (pp. 355—359). Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].
8. Dyachuk, I.D. (2017). International Space Museum Council: Tasks and Prospects. Proceedings from: *Scientific and practical conference “All-Ukrainian Museum Forum”*. (pp. 131—133). Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].

9. Dyachuk, I.D. (2016). Museum of a realized dream. Proceedings from: *RUIMTEVAART*, 4, 36—45.
10. Zosimovich, O. (2018). Space technology museum objects of the exhibition in Korolev Space Museum (Zhytomyr, Ukraine) as historical sources. *Web of Scholar*, 3(21), 32—35.
11. Resolution of the Executive Committee of the Zhytomyr City Council of Workers' Deputies No 252 of April 5, 1966 "On perpetuation of the memory of Academician S.P. Korolev. The State Archive of Zhytomyr region, form 280, register 5, case 664, sheet 241 [in Ukrainian].
12. Resolution of the Bureau of the City Committee of the Communist Party of Ukraine and the Executive Committee of the City Council of Workers' Deputies No 28 of September 18, 1969 "On the establishment in Zhytomyr of the Memorial Museum of the Twice Hero of Socialist Labor Academician S.P. Korolev". The State Archive of Zhytomyr region, form 280, register 5, case 800, sheet 288 [in Ukrainian].
13. Pasko, A. (1970). Scientists from the capital city are speaking. *Radyanska Zhytomyrshcina*, June 3, [in Ukrainian].
14. Kizub, K. (1970). A sincere tribute to a great countryman. *Radyanska Zhytomyrshcina*, August 2 [in Ukrainian].
15. Kirdoda, N.S. (1985). We need a museum of astronautics. *Pravda Ukrainy*, June 7 [in Russian].
16. About creation of the Zhytomyr Museum of Cosmonautics named after S. Korolev. Excerpt from the order No 193 of 04.11.87 of the Department of Culture of the Executive Committee of the Zhytomyr Regional Council of People's Deputies. The State Archive of Zhytomyr region, form 3448, register 1, case 1381, sheet 109 [in Ukrainian].
17. Book of reviews of the Zhytomyr Museum of Cosmonautics named after S. Korolev. 1989—2000 Ukraine, Zhytomyr. Funds of the National Museum of Cosmonautics named after S. Korolev, КП-2033/ІІД-212 [in Ukrainian].
18. A long-term plan for joint research of "Pivdenne" Design Office and Research Institutions of the NAS of Ukraine for 2018—2022. Science for the space industry (2017). *Information bulletin of the Coordination Council for the organization of joint work of the "Pivdenne" Design Office and research institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1—2, 66—82 [in Ukrainian].

Received 17.09.2020

I.D. Dyachuk, PhD (Philosophy), associate professor, director of the National Museum of Cosmonautics named after S.P. Korolev, Dmytrivska Street, 5, Zhytomyr, 10008, Ukraine; leading researcher, Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies of the NAS of Ukraine, Taras Shevchenko Boulevard, 60, Kyiv, 01032, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6325-4241> e-mail: dyachukid21@gmail.com

THE STORY OF CREATION AND DEVELOPMENT OF THE NATIONAL MUSEUM OF COSMONAUTICS NAMED AFTER S.P. KOROLEV

The article's objective is to summarize little-known facts that were key to the Museum's development, in particular the contribution of leading researchers and institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in forming the national fund collection, organizing regular scientific research and support to the international cooperation in popularization of space science and technology.

The research is based on records from the funds of the S. Korolev National Space Museum, the G. Pshenychny Central State Film and Photo Archive of Ukraine, the Central State Scientific and

Technical Archive of Ukraine, the Zhytomyr Regional State Archive, scientific publications and reports. The research methodology is based on the general historical methods of scientific research: historical genetic method, historical comparison method and historical systematic method, as well as on the principles of chronological analysis and social approach.

The phases in creating the Museum's collections are elaborated on. The first phase: creating a memorial collection of personal belongings of academician S. Korolev. The second phase: building the technical facilities of the collection, represented by models of the earliest spacecraft and authentic samples of large space equipment. The third phase: transferring large space equipment and devices to the collection of technological samples. The fourth phase: forming the humanitarian component in the collection through acquisitions of art works and art and craft works, philosophic works by representatives of cosmism, audio and video material on cultural themes. The fifth phase: filling the collection on cosmonautics by material devoted to the history of international cooperation in the field of space research.

The process of building science and technology component in the Museum's collection is highlighted, especially in the conditions of secrecy prior to 1991; specifics of the Museum's scientific collection and the expression of conceptual ideas by means of the Museum exposition are outlined. The museum's achievements in the international cooperation are analyzed; the Museum's collaboration with the Museums Committee of the International Astronautical Federation, based on "open science" principles and popularization of knowledge through various forms of museum work, is shown. The Museum's role in partnership activities on line of Polissya Regional Innovational Space Cluster incorporating staff from R&D, education, museums and business circles is outlined. It is demonstrated that the practices and success of the cooperation with institutions of the NAS of Ukraine determined the current development strategy for the Museum, based on interactions and collaborative research, cultural and education projects of interdisciplinary nature, which requires assessment by experts in various research fields.

Keywords: *Chief Designer, National Academy of Sciences of Ukraine, Space Museum, museum concept, museum development, museum funds, the International Astronautical Federation, international cooperation, science popularization.*